

מחלוקת בהלכה - לכתחילה או דיעבד?

אלישיב נמן

המצב הנורמאלי שהתנהל ממתן-תורה הוא הלכה בהכרעה ברורה שיצאה לכל העם, וכמובא ברמב"ם (הלכות ממרים א א) "בית-הדין הגדול בירושלים הם עיקר התורה **שבעל-פה** והם עמוד ההוראה... (א ד) כשהיה בית הדין הגדול קיים לא הייתה מחלוקת בישראל", שכל **טעמי תורה** היו ידועים להם ידיעה ברורה, ודיעות החכמים היו קרובות זו-לזו. וזאת למעט מקרים יוצאי-דופן, כעקביא בן-מהללאל בתקופת שמעיה ואבטליון, שלמרות שקיבל את דבריו מפני המרובים זה היה נחשב ולזול בבית-הדין (למ"ד, עיין ערויות ה ו). וגם כשהיו דעות חלוקות ביררו את ההלכה בסנהדרין והכריעו, אולם משירדו הדורות והגלות החלה לבצבץ - חלקו על הסמיכה ביום-טוב, שמכיוון שחלקו הנשיאים ואב-בית-הדין - לא עלתה בידיהם לעשות הלכה פסוקה. ולבסוף, כבר קרוב לחורבן, שמאי והלל חלקו בעוד שלושה דברים, ונעשתה התורה כשתי תורות.

את טעם הדבר כותב לנו הרב קוק: (אורות התורה א ג) "וצריכה ארץ-ישראל להיות בנויה וכל ישראל יושבין עליו מסודרין בכל סידריהם, מקדש ומלכות, כהונה ונבואה, **שופטים** ושוטרים... בגלות נפרדו התאומים, נתעלתה התורה שכתב ממרומי קודשה וירדה התורה **שבעל-פה** בעומק תחתית". הגלות היא פיזור ופירוד, כך גם התורה מתפזרת ומתפרדת.

לפיכך, כבר בתחילת הגלות כשנכנסו אבותינו בכרם-ביבנה ונזכרו בלשכת הגזית (אוצרות האגדה על מסכת שבת קלח), והרגישו בהתחלשות ידיעת התורה, כי לא יכלו לברר את הספקות, אמרו: (שבת שם) "עתידיה תורה שתשכח מישראל, שנאמר "הנה ימים באם נאום ה' אלוקים והשלכתי רעב בארץ, לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'", וכתוב, "ונעו מים ועד ים ומצפון ועד מזרח ישטפו לבקש דבר ה' - **ולא ימצאו**" - דבר ה' זו הלכה (רש"י: להגיד לכם את דבר ה', דהיינו תורה (תורה שבע"פ ע"פ הגמרא שם)), דבר ה' זה נבואה, דבר ה' זה הקץ. ר' שמעון בר-יוחאי אומר: חס ושלום שתשכח תורה מישראל, "כי לא תשכח מפני זרעו", אלא...שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד. רש"י ד"ה "ברורה": "**בטעמים**, שלא יהיה בה מחלוקת". וזהו "משרבו תלמידי בית-שמאי ובית-הלל שלא שמשו את רבותיהם כל-צרכם לדעת את **טעמי המשניות** - רבו מחלוקות בישראל נועד אינה עתידיה לחזור למקומה עד שיבוא בן-דוד".

1 ראה הקדמתו של הרב עמיר כץ לפירושו על מעשה "מאבידת בת-מלך", שמקשרים בין שלושת הדברים.

נבואה זו התממשה בניסיונות הבכייה הגדולה והעצומה בחורבן בית-המקדש שגררה בכיה על ישראל שגלו מארצם, שהיא הבכייה על מי שאינו יכול לעסוק בתורה ועוסק - שיש בעיסוקו מימד של ביטול תורה, שכיוון שגלו ישראל ממקומם אין לך ביטול תרה גדול מזה, פירוש: מצב לא לכתחילה (חגיגה ה: וזה הקשר בין קטעי הגמרא-ע"ש). שהרי בסופו-של-דבר העניין להביא את התורה לקיום המעשה, וגם עצם מצות לימוד תורה אינו העיון רק קריאת התורה בעצמה בד' דרכיה (העיון מוכרח בתור אמצעי מקדים). וזהו התהליך שהתרחש בתקופת החורבן ותחילת הגלות: גלתה שכינה וכנגדה גלתה סנהדרין - ונפוצו ישראל, וכן השכינה, ועברו לד' אמות של הלכה - "במקום שכל תלמיד חכם קובע מקום לגרסתו בתלמוד שמביא לו הלכה פסוקה" (מהרש"א).

דוגמא לדבר מצאנו אצל ר' שמעון, שהוא אותו תלמיד תמים שציפה להלכה ברורה, ונפגש במציאות המצערת של מחלוקת בהלכה, בהיותו תלמיד מהצד (ברכות כז:).

ובאמת בכל מס' עדויות שבו-ביום נשנתה לא מוזכר ר' שמעון, רק במשנה האחרונה קם ר' שמעון ואומר שאליהו הנביא יבוא "להשוות המחלוקת"...שנא: "הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא... והשיב לב אבות על בנים ו לב בנים על אבותם". קב-ונקי מפרש שם "אבות אלו החכמים, ובנים אלו התלמידים, שיהיה לב כולם שווה בלי מחלוקת.

אבל עד שיבוא אליהו, בא ר' אלעזר בן עזריה ומתקן לדורו, שהיה הוא-אמינא שהם דור יתום, "אף-אתה עשה אוונך כאפרכסת וקנה לך לב מבין (חגיגה ג:)" "כאפרכסת", שהיא לא כלי קיבול אלא משפך.² רש"י כותב שם: "...לכשתדע להבחין איזה יכשר קבע הלכה כמותו" (ועיין רבנו-הננאל לא פירש כך).

ר' שמעון לא רק אמר אלא קם ועשה: כדי לתקן את מציאות המחלוקת, הלך וגילה סתרי-תורה שהם השורש, הנשמה של התורה, ללא מלבושים וכיסויים בסיפורים,³ בהאי חיבורא... יפקון ביה מן גלותא" (זהר, נשא, קכד: ברע"מ). כי בשורש ובנסתר כל המחלוקת הן אחד.

ולאורך כל דברנו אפשר לראות, הלב הוא זה שצריך להכריע, "כליות יועצות לב מבין", רש"י: **מה יש לו לעשות**. נראה למסקנה שהמצב של פסיקות שונות הוא מצב דיעבד, שנגרם עקב חטאי בני-ישראל ומתממש אחרי החורבן. אבל, גם במצב דיעבד זה שאנו נמצאים בו, כשאדם מברר את דבר ה' הוא צריך לשמוח, ולא להצטער על-כך שנקלע למציאות שהיא דיעבד, שהרי "ישמח לב מבקשי ה'" - שבוודאי ימצאהו.

2 עיין בתפארת-ישראל משנה אחרונת בכלים: כאפרכסת - שללא פעולה לא יפלו הגרעינים. 3 מפה אפשר להבין את עניין הגירסא בוהר, שזו פגישה עם התורה ללא כיוסיו (ומאידך-גיסא מובנת הסכנה).